

Jasmina Đokić*

NAKNADA ŠTETE POSREDNIM OŠTEĆENICIMA U SLUČAJU SMRTI BLISKE OSOBE U SAOBRAĆAJNOJ NEZGODI

- materijalnopravna i kolizionopravna regulativa -

SAŽETAK

Rad je posvećen problemu novčane naknade štete koju pretrpe posredni oštećenici u slučaju smrti bliske osobe u saobraćajnoj nezgodi. Nakon definiranja termina, dat ćemo komparativni prikaz materijalnopravne regulacije osoba koje su ovlaštene potraživati tu vrstu naknade. Vidjet ćemo kakve se razlike u položaju posrednih oštećenika javljaju u pravnim sustavima koji prihvataju objektivnu koncepciju nematerijalne štete kao suvremenih vid zaštite prava ličnosti oštećenika. Naknada štete iz saobraćajne nezgode pretežno se ostvaruje iz osnova osiguranja od automobilske odgovornosti, te ćemo se kratko osvrnuti na položaj posrednih oštećenika u komunitarnim propisima koji reguliraju tu materiju. U drugom dijelu rada dat ćemo pregled kolizijskih pravila Haške konvencije o mjerodavnom pravu za saobraćajne nezgode, Uredbe Rim II i domaćeg ZRSZ-a koja se primjenjuju na naknadu štete koju pretrpe posredni oštećenici u saobraćajnoj nezgodi. Pritom ćemo vidjeti da povodom istog štetnog događaja može nastati *dépécage*, odnosno primjena različitog mjerodavnog prava za neposredne i posredne oštećenike. U prikazu recentne presude *Lazar vs. Allianz* vidjet ćemo kako Europski sud pravde tumači pravo posrednih oštećenika na naknadu štete zbog smrti bliske osobe, te kako definira mjesto nastanka štete, sve u cilju poštovanja načela pravne sigurnosti i pravednosti.

157

Ključne riječi: posredni oštećenik, naknada štete, saobraćajna nezgoda, materijalnopravni propisi, kolizionopravni propisi.

* Doktorantica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici.

UVOD

Priznavanje prava na naknadu nematerijalne štete posrednim oštećenicima zbog smrti bliske osobe u zakonodavstvima europskih zemalja postalo je uobičajeno od sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Razlike u nacionalnim zakonodavstvima postoje u pogledu određivanja kruga osoba koje imaju pravo na ovaj vid naknade, te u pogledu načina utvrđivanja odgovornosti i visine štete. U akademskim nastojanjima ujednačavanja odštetnog prava vidljiva je tendencija napuštanja kriterija krvnog srodstva kao isključive pretpostavke za priznavanje prava na naknadu, te priznavanje prava na naknadu osobama koje su s umrlim bile stvarno povezane. Položaj ovlaštenika na naknadu ovog vira nematerijalne štete razlikuje se u pojedinim sistemima ovisno o tome prihvataju li subjektivnu ili objektivnu koncepciju naknade nematerijalne štete. Saobraćajna nezgoda je jedan od događaja u kojima ponekad kao posljedica nastupa smrt bliske osobe, te posredni oštećenici svoje pravo na naknadu štete u takvim slučajevima najčešće ostvaruju putem osiguranja od automobilske odgovornosti. U cilju zaštite žrtava saobraćajnih nezgoda europski zakonodavac je razvio set od šest direktiva, te ćemo vidjeti kako iste reguliraju položaj posrednog oštećenika u saobraćajnoj nezgodi. Poseban problem čine saobraćajne nezgode s međunarodnim elementom u kojima je prilikom rješavanja zahtjeva nužno odrediti mjerodavno pravo koje se primjenjuje kako na utvrđivanje odgovornosti za štetu, tako i na krug osoba koje su ovlaštene potraživati naknadu. Vidjet ćemo kako, zavisno od primjenjivog izvora, ponekad može doći do primjene različitih kolizionih normi kojima se utvrđuje pravo na naknadu štete neposrednog i posrednog oštećenika, te kako aktualna praksa Europskog suda pravde pristupa ovom problemu.

1. Krug posrednih oštećenika u slučaju smrti bliske osobe u saobraćajnoj nezgodi

Prema statističkoj analizi Svjetske zdravstvene organizacije, godišnje u svijetu 1,2 miliona ljudi umre od posljedica saobraćajnih nezgoda. Saobraćajne nezgode su vodeći uzrok smrtnosti populacije od 15 do 29 godina.¹ Europska komisija je usvojila ambiciozan Program cestovne sigurnosti za period 2011. – 2020. godina čiji je osnovni cilj smanjenje broja smrtnih slučajeva u saobraćajnim nezgodama.² Program sadrži

¹ Global Status Report on Road Safety 2015, WHO Library Cataloguing-in-Publication Data, x-xi.

² http://ec.europa.eu/transport/road_safety/specialist/statistics/index_en.htm (02.09.2016.).

različite inicijative na nacionalnom i europskom nivou, koje se prvenstveno tiču unaprjeđenja sigurnosti vozila, poboljšanja cestovne infrastrukture i ponašanja učesnika u saobraćaju. Iz podataka Generalne direkcije za transport i mobilnost Europske komisije vidljiv je opadajući trend broja smrtnih slučajeva u saobraćajnim nezgodama, pa tako unutar EU je u 2011. godini je bilo oko 30.700 smrtno stradalih, da bi se taj broj u 2014. smanjio na 25.900. Prema procjeni za 2013. godinu, broj poginulih na 100.000 stanovnika u zemljama bivše Jugoslavije kreće se od 6,4 osobe u Sloveniji do čak 17,7 u Bosni i Hercegovini.³

1.1. Priznavanje prava na naknadu – formalna i stvarna bliskost

Smrću bliske osobe nastaje osjećaj bola za one koji su s umrlim bili blisko vezani. Ta bol je intenzivnija i jača kad se radi o nasilnoj smrti koja nastane kao posljedica iznenadnog dogadaja kao što je saobraćajna nezgoda. Dugo vremena su se pravna teorija, zakonodavci i sudska praksa razilazili oko pitanja treba li tu duševnu bol priznati kao poseban vid naknade nematerijalne štete.⁴ Trend priznavanja novčane naknade nematerijalne štete počinje se uočavati nakon usvajanja Rezolucije (75) 7E o naknadi štete na osobi ili za slučaj smrti koju je prihvatio Odbor ministara Vijeća Europe 14. ožujka 1975. godine⁵. U preambuli navedene Rezolucije navedeno je da joj je intencija da se smanje postojeće razlike među pravnim sistemima u pogledu naknade štete u slučaju tjelesnih povreda i smrti kod izvanugovorne odgovornosti. Što se tiče naknade štete za slučaj smrti, osim prava na materijalnu štetu za troškove pogreba i prava izdržavanja, navodi i obavezu država koje ne poznaju pravo na naknadu nematerijalne štete za psihičke patnje da istu uvedu, s tim da ograničava krug ovlaštenika ovog vida naknade na supružnika, djecu, roditelje ili zaručnika umrloga, ali samo pod uvjetom da su bili u bliskoj emocionalnoj vezi s umrlim.⁶ Danas većina europskih pravnih sustava poznaje pravo na naknadu nematerijalne štete osobi koja je u bliskoj vezi s direktnom žrtvom.⁷ Pravo na novčanu naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliske

³ Estimated road traffic death rate per 100,000 population, 2013, dostupno na: http://gamapserver.who.int/gho/interactive_charts/road_safety/road_traffic_deaths2/atlas.html (10.08.2016.)

⁴ M. Bukovac Puvača, Trend proširenja kruga osoba s pravom na novčanu naknadu u poređenom i našem pravu kao oblik popravljanja neimovinske štete u slučaju smrti bliske osobe, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 28, br. 1, xxx-xxx (2007), 3.

⁵ Tekst dostupan na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f2a17> (11.08.2016.).

⁶ Čl. III.19. Rezolucije .

⁷ Lahe J., Kull I., Compensation of non pecuniary damage to persons close to the deceased or to aggrieved

osobe predviđeno je i u članku 10:301 Načela europskog odštetnog prava⁸ na način da osobe koje su u bliskoj vezi sa žrtvom imaju pravo na naknadu nematerijalne štete, ali da prilikom utvrđivanja visine štete treba uzeti u obzir sve okolnosti slučaja. Na sličan način je navedeno pravo regulirano u članku 2:202 (1) DCFR-a⁹ gdje je predviđeno da neekonomski gubitak prouzročen fizičkoj osobi zbog tjelesne povrede ili smrti druge osobe jeste pravno priznata šteta ukoliko je u vrijeme povrede ta osoba bila u bliskoj osobnoj vezi s ozlijedenim. Dakle, u aktima koji su nastali nastojanjem ujednačavanja europskog građanskog prava, krug posrednih oštećenika nije ograničen na formalne krvne srodnike, već se uzima u obzir stvarna povezanost između posrednog oštećenika i umrloga kao uvjet za pravo na ovaj vid naknade nematerijalne štete.

Kao polazni kriterij za utvrđivanje kruga osoba koje polažu pravo na naknadu štete zbog smrti bliske osobe najčešće se uzima krvno srodstvo, ali pojedini zakonodavci, npr. engleski, ovaj krug posrednih oštećenika reguliraju restriktivno ograničavajući ga samo na supružnika ili roditelje ukoliko umrli nije bio u braku.¹⁰ Austrijski i njemački građanski zakonici su prilično strogi u pogledu naknade nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe te propisuju ovo pravo bliskim osobama samo ukoliko im je dijagnosticirano narušenje psihičke ravnoteže kao posljedica smrti bližnjega.¹¹ Austrijski Vrhovni sud je 2001. godine donekle ublažio ovaj stav presudom br. 2 Ob 84/01 dosudivši naknadu nematerijalne štete za duševne boli zbog smrti bliske osobe u slučaju kad se radilo o gruboj nemarnosti, odnosno namjeri štetnika, iako duševna bol nije kvalificirana kao psihička bolest.¹²

Prema članku 200. našeg Zakona o obligacionim odnosima¹³, pravo na naknadu nematerijalne štete prvenstveno pripada osobi prema kojoj je usmjerena štetna radnja,

ved person, International Comparative Jurisprudence, 10, 2016.

⁸ Principles of European Tort Law, tekst dostupan na <http://www.egtl.org/>. Načela su rezultat djelovanja akademske zajednice okupljene pod nazivom Europska grupa za odštetno pravo koja je svoj projekt ujednačavanja odštetnog prava predstavila na Javnoj konferenciji u Beču 2005. godine.

⁹ C. von Bar et al., Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of References, Outline edition, Sellier European Law Publishers, 2009. Tekst nastao od strane Studijske grupe za izradu Europskog građanskog zakonika i Grupe za istraživanje privatnog prava EU. Sadrži načela, definicije i model zakone europskog privatnog prava.

¹⁰ M. Bukovac Puvača, *ibid*, 5.

¹¹ M. Ćurković: „Oblici nematerijalne štete i kriteriji za određivanje naknade“, objavljeno u publikaciji „Naknada nematerijalne štete po ZOO-u – pravni i medicinski aspekti“, Organizator, Zagreb, 2003, 83-86.

¹² *Ibid*, 88.

¹³ U radu se analiziraju odredbe Zakona o obligacionim odnosima iz 1978. koji je preuzet u pravni sistem BiH (Službeni list RBiH, 2/92, 13/93 i 13/94).

NAKNADA ŠTETE POSREDNIM OŠTEĆENICIMA U SLUČAJU SMRTI BLISKE OSOBE U SAOBRAĆAJNOJ NEZGODI

odnosno prema kojoj je prouzročena neposredna šteta – tzv. izvornom oštećeniku.¹⁴ Ali, pod određenim pretpostavkama, daje pravo na naknadu štete i posrednim oštećenicima, odnosno osobama na koje nije bila direktno usmjerena štetna radnja. Jedan od oblika posredne štete su duševne боли zbog smrti bliske osobe.¹⁵ Naš ZOO¹⁶ u krug posrednih oštećenika kojima sud bez ikakvog ograničenja može dosuditi pravičnu novčanu naknadu zbog smrti bliskog lica taksativno svrstava bračnog druga, djecu i roditelje. Dakle, izuzev formalne srodničke povezanosti ne traži se dodatni uvjet bliske osobne veze između srodnika i umrloga.¹⁷ Međutim, za braću i sestre, kao i za izvanbračnog partnera, predviđen je dodatni uvjet bliskosti, odnosno postojanje trajnije zajednice života s umrlim.¹⁸¹⁹

1.2. Položaj posrednog oštećenika u subjektivnoj i objektivnoj koncepciji naknade nematerijalne štete

Članak 155. našeg ZOO-a definira materijalnu štetu kao umanjenje nečije imovine (obična šteta) i sprječavanje njenog povećanja (izmakla dobit), a nematerijalnu štetu kao nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha. Dakle, nematerijalna šteta definira se kao povreda subjektivnih neimovinskih prava i interesa prvenstveno vezanih uz osobu²⁰, što podrazumjeva da naš ZOO prihvata subjektivnu koncepciju naknade nematerijalne štete. Pravno priznati oblici naknade nematerijalne štete su taksativno navedeni (fizički bolovi, duševni bolovi i strah). Ovakvo zakonsko preciziranje vidova naknade nematerijalne štete u subjektivnoj koncepciji sudskoj praksi

161

14 I. Crnić et al., „Naknada nematerijalne štete po ZOO-u – pravni i medicinski aspekti“, Organizator, Zagreb, 2003., 13.

15 B. Matijević: „Institut naknade nematerijalne štete“, http://pravnadatoteka.hr/pdf/institut_naknade_nematerijalne_stete.pdf(21.08.2016.).

16 Čl. 201. st.1. i 3.

17 Sudovi ipak ponekad uzimaju u obzir okolnosti slučaja i odstupaju od općeg pravila priznavanja naknade nematerijalne štete srodnicima umrlog. Zanimljiva je odluka Vrhovnog suda RH (Gzz-125/00-2) u kojoj se poziva na čl. 201. st. 1. ZOO-a i navodi da, iako ta odredba ne propisuje obavezu trajnog zajedničkog života bračnih drugova, ipak se ta zajednica pretpostavlja, budući da je brak zakonom uredena zajednica muškarca i žene sukladno Obiteljskom zakonu. U konkretnom slučaju, trajna životna zajednica nije postojala iako je brak formalno održan jer je supruga dugi niz godina prije smrti bračnog druga napustila obiteljsku zajednicu, te joj je Sud odbio pravo na naknadu nematerijalne štete za duševne boli.

18 Čl. 201. st. 2. ZOO.

19 S. Manić: „Novčana naknada nematerijalne štete za duševne bolove zbog smrti i teškog invaliditeta bliskog lica“, Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 2/2012, 444.

20 M. Bukovac Puvača, „Deset godina nove koncepcije nematerijalne štete“, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 36, br. 1, 157-180 (2015).

„veže ruke“ jer je onemogućeno priznavanje naknade i u drugim slučajevima povrede nematerijalnih dobara izuzev onih striktno nabrojanih u zakonu.²¹ Razliku između subjektivne i objektivne koncepcije naknade nematerijalne štete možemo najbolje razumjeti na primjerima iz sudske prakse. Na primjer, Presudom Apelacionog suda u Beogradu²² odbijen je tužbeni zahtjev tužiteljice za naknadu štete za duševne bolove koje je pretrpjela kao osoba prema kojoj je izvršeno produženo krivično djelo nedozvoljene spolne radnje. Kao razlog za odbijanje navedeno je da se pravična naknada nematerijalne štete prouzrokovane krivičnim djelom protiv dostojanstva ličnosti i morala može dosuditi samo kad se povreda manifestira u jednom od zakonom priznatih vidova nematerijalne štete. Nesporno je da se u ovom slučaju radi o povredi prava osobnosti, i položaj tužiteljice bi bio povoljniji da naš ZOO prihvaca objektivnu koncepciju naknade nematerijalne štete jer u tom slučaju tužiteljica ne bi morala dokazivati da je učinjeno krivično djelo prouzrokovalo štetu u vidu fizičkih i duševnih bolova ili pretrpljenog straha.

Kao što je već rečeno, duševna bol zbog smrti bliske osobe jest jedan od zakonski priznatih vidova naknade nematerijalne štete, te je njime obuhvaćeno pravo na pravičnu novčanu naknadu za duševne bolove bliskim srodnicima pobjrojanim u čl. 201. ZOO-a, ako okolnosti slučaja i jačina i trajanje duševnih boli to opravdavaju. Dugogodišnja sudska praksa u nizu odluka potvrdila je da sudovi pretežno vode računa o ispunjenju uvjeta srodstva, odnosno formalne bliskosti kao pretpostavke za dosudjenje naknade, a da rijetko cijene okolnosti slučaja i težinu i trajanje duševnih bolova.²³

Republika Hrvatska je donošenjem novog Zakona o obveznim odnosima 2005. godine²⁴ učinila radikalni zaokret u poimanju naknade nematerijalne štete usvojivši objektivnu koncepciju, odnosno definiranjem nematerijalne štete kao povrede prava osobnosti.²⁵ Prema toj koncepciji neimovinsku štetu čini već sama povreda prava osobnosti, a pretrpljeni bolovi i strah, izazvani štetnom radnjom, samo su mjerilo te-

²¹ D. Grgić: „Uspostavljanje novog modela naknade neimovinske štete iz osnova automobilske odgovornosti“ – Doktorski rad, Pravni fakultet u Zenici, 2012, 69.

²² Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž 1176/14 od 16.05.2014.

²³ Više primjera iz sudske prakse vidi u: D. Grgić, 208-215.

²⁴ Narodne novine br. 35/05, 41/08, 125/11 i 78/15.

²⁵ Prof. dr. Aldo Radolović se zalagao za ovaj koncept naknade nematerijalne štete u svojoj doktorskoj disertaciji iz 1985. godine, predlažući da da se odredba čl. 155. u dijelu koji se odnosi na nematerijalnu štetu tumači tako da je nematerijalna šteta pojавa bola (fizičkog, psihičkog ili duševnog) ili straha nastalih uslijed povrede prava ličnosti (prava osobnosti). Više o tome: A. Radolović: „Pravo osobnosti u novom Zakonu o obveznim odnosima“, 152 Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 27, br. 1, 129-170 (2006).

žine povrede prava osobnosti i uzimaju se u obzir, pored drugih relevantnih okolnosti, pri utvrđivanju visine pravične novčane naknade. Vrste prava osobnosti u zakonu nisu navedene taksativno već su pobrojane primjerice (pravo na život, tjelesno i duševno zdravlje, čast i ugled, dostojanstvo, privatnost osobnog i obiteljskog života i dr.) što omogućava sudskoj praksi dosuđivanje naknade štete ukoliko utvrdi da je povrijeđeno neko drugo pravo osobnosti koje nije navedeno u zakonu. Ovaj koncept predstavlja moderno shvaćanje zaštite ličnosti u skladu sa suvremenim kretanjima, s intencijom zaštite položaja oštećenika. Hrvatski zakonodavac je proširio i krug ovlaštenika na djedove i bake, kao i unučad, uz uvjet postojanja trajnije zajednice života s umrlim.²⁶ Naknade nematerijalne štete za duševne boli zbog smrti bliske osobe se u objektivnom konceptu može svrstati u povredu prava osobnosti na duševno zdravlje (oštećenika, tj. ovlaštenika na ovu vrstu naknade), a ne u povedu prava na život druge osobe. Povreda ili oštećenje duševnog zdravlja zbog gubitka bliske osobe ne znači automatski duševnu bolest već se manifestira kao emocionalni šok izazvan tim gubitkom. Pri odmjeravanju naknade treba uzimati u obzir okolnosti slučaja i težinu povrede, uzimajući stanje uobičajene tuge i žalovanja za umrlim srodnikom kao srednju vrijednost, a ovisno o okolnostima slučaja i težini povrede duševnog zdravlja, u pojedinim slučajevima se može priznati pravo na viši ili niži iznos naknade ovog vida štete.²⁷

2. Posredni oštećenici u propisima iz oblasti osiguranja od automobilske odgovornosti

Naknada štete iz prometne nezgode se u najvećem broju slučajeva ostvaruje iz osnova osiguranja, i to obaveznog osiguranja vlasnika odnosno korisnika motornih vozila od odgovornosti za štete pričinjene trećim osobama. Prvobitni pokušaj harmonizacije propisa u području osiguranja od autoodgovornosti učinjen je u obliku Konvencije o obaveznom osiguranju od odgovornosti za štete nastale iz upotrebe motornih vozila (Strazburška konvencija) koju su donijele članice Vijeća Europe 20. aprila 1959. godine.²⁸ Osnovni cilj Konvencije bio je da se žrtvama saobraćajnih nez-

²⁶ Čl. 1101. st. 2. Zakona o obveznim odnosima RH.

²⁷ D. Grgić, ibid, 298. i dalje.

²⁸ Tekst na engleskom jeziku dostupan na:

<http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800656cd> (29.08.2016.), prijevod na naš jezik objavljen je u u časopisu Osiguranje i privreda, br. 5/1971, više o tome: L. Belanić: „Treće osoba u osiguranju od automobilske odgovornosti“, Zb. Prav.

god obezbijedi naknada štete putem obaveznog osiguranja, te je ista uvela niz načela koja su kasnije poslužila kao uzor nacionalnim zakonodavcima, kao npr. uvođenje obaveznog osiguranja od odgovornosti za štete na osobama i štete na stvarima, utvrđivanje minimalnog osiguravajućeg pokrića, uvođenje prava na direktnu tužbu protiv osiguratelja, osnivanje gartantnog fonda i dr. Iako joj je osnovni cilj osnaživanje zaštite žrtava saobraćajnih nezgoda, u svom Aneksu II Konvencija omogućava potpisnicama da u svojim nacionalnim propisima iz pokrića po obaveznom osiguranju isključe nematerijalne štete.²⁹ Konvencija nije zaživjela jer ju je ratificiralo samo pet država³⁰. Bez obzira na to, kao i na činjenicu da je sadržavala veliki broj razloga za isključenje,³¹ veliki broj odredaba ove Konvencija su poslužile kao inspiracija za doношење EU Direktiva iz oblasti obaveznog osiguranja od automobilske odgovornosti, ali su njihovi donositelji otišli i korak dalje u zaštiti žrtava saobraćajnih nezgoda.³² Tako, danas je oblast osiguranja od automobilske odgovornosti u europskom pravu regulirana setom od pet Direktiva o osiguranju od automobilske odgovornosti koje su se razvijale u periodu od oko 30 godina³³, te su 2009. godine, radi jasnoće i preglednosti, uobličene u jednu kodificiranu verziju, odnosno Šestu direktivu³⁴. Cilj Direktiva je da obezbijede slobodno kretanje vozila registriranih na teritoriju EU i osoba koje putuju tim vozilima, i da oštećene osobe iz prometnih nezgoda prouzrokovanih tim vozilima ostvare usporediv tretman, bez obzira na mjesto gdje se dogodila prometna nezgoda unutar granica EU.³⁵ Međutim, Direktive ne pružaju izričit odgovor na pitanje jesu li pravom na naknadu obuhvaćeni i posredni oštećenici. Članak 1. Druge Direktive regulira da su obaveznim osiguranjem od automobilske odgovornosti pokriveni šteta na imovini (*property damage*) i osobne povrede (*personal injury*). Navodeći ova dva rizika, europski zakonodavac nije se izjasnio šta spada u osigurani rizik osobnih po-

fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 28, br. 1, (2007), fn. 26, str. 10.

²⁹ Aneks II, tačka 6. Konvencije („Each Contracting Party may state its intention to exempt from compulsory insurance damages for pain and suffering.“).

³⁰ Austrija, Danska, Norveška, Njemačka i Švedska.

³¹ Aneks I i II Konvencije, dostupno na engleskom i francuskom jeziku na: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/029> (29.08.2016.).

³² J. Pak: Pravo osiguranja, Univerzitet Singidunum Beograd 2011, 101-102.

³³ I Direktiva 72/166/EEC, OJ L 103/1972; II Direktiva 84/5/EEC, OJ L 8/1984; III Direktiva 90/232/EEC, OJ L 129/1990; IV Direktiva 2000/26/EU, OJ L 181/2000; V Direktiva 2005/14/EZ, OJ L 149/2005, VI Direktiva 2009/103/EU.

³⁴ VI Direktiva 2009/103/EZ, OJ L 263/2009.

³⁵ Preambula br. 5. Druge Direktive o osiguranju od automobilske odgovornosti i preambula br. 4. Treće Direktive o osiguranju od automobilske odgovornosti.

vreda: da li je tim rizikom obuhvaćena samo duševna bol proistekla iz fizičke patnje uslijed pretrpljenih povreda u saobraćajnoj nezgodi, ili ovaj rizik obuhvaća i duševne boli zbog gubitka osobe s kojom je oštećenik imao prisan odnos.³⁶

Odgovor na ovo pitanje dao je Europski sud pravde u postupcima za prethodno odlučivanje u predmetima br. C-277/12 i C-22/12³⁷. Odlučujući o predmetu C-22/12, *Katarina Haasova v Rastislav Petrik*, ESP je odgovorio na pitanje mora li obavezno osiguranje od građanske odgovornosti u vezi s upotrebom motornog vozila pokrivati i naknadu nematerijalne štete koju pretrpi najbliži srodnik zbog smrti bliske osobe u saobraćajnoj nezgodi.³⁸ Prema mišljenju ESP, rizik „osobne povrede“ prema Prvoj Direktivi treba tumačiti široko, odnosno na način da obuhvaća sve osobe koje imaju pravo na naknadu nematerijalne štete po nacionalnom pravu. Slično tome, koncept oštećene osobe sadržan u čl. 1. st. 2. Prve direktive o autoodgovornosti, po mišljenju ESP-a treba sadržavati dvije vrste oštećenika, onih koji su direktno povrijedeni u saobraćajnoj nezgodi i tzv. oštećenike slijedećeg koljena, odnosno one koji imaju pravo na naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe u saobraćajnoj nezgodi.

3. Položaj posrednih oštećenika u slučajevima saobraćajnih nezgoda s međunarodnim elementom

165

Razvoj prekograničnog cestovnog saobraćaja pratio je i rast broja saobraćajnih nezgoda u kojima barem jedan od učesnika ima stalno boravište u državi različitoj od one u kojoj se nezgoda dogodila. Kod nezgoda s inozemnim elementom potrebno je prvenstveno utvrditi koje je pravo mjerodavno za rješavanje odštetnih zahtjeva proisteklih iz takvih nezgoda. Pojedinac kao putnik u različitim državama je izložen različitim pravili-

³⁶ V. Mantrov: „Is 142 Euro Equal to 350 000 Euro? The CJEU Interpretation of „Personal Injury“ and „Injured Party“ in EU Motor Insurance Law“, European Journal of Risk and Regulation, 3/2014, 400.

³⁷ U predmetu C-277/12, *Vitalijs Drozdovs v Baltikums AAS* latvijski Vrhovni sud postavio je pitanje da li je latvijski propis koji ograničava maksimalan iznos naknade nematerijalne štete u slučaju smrti bliske osobe u prometnoj nezgodi od oko 142 Eur kompatibilan s europskim pravom. Generalni advokat je dao zajedničko mišljenje zs taj predmet i za predmet C-22/12 jer se raspravljalo o istom centralnom pitanju iako nije postojala činjenična povezanost pa se isti nisu mogli spojiti. U oba predmeta ESP je donio odluke 24. oktobra 2013. Više o tome: J. Gazivoda: „Napomene u pogledu presuda u sporovima C-22/12 i C-277/12 Evropskog suda pravde“, Evropska revija za pravo osiguranja 3/2014, 53.

³⁸ U predmetu Haasova (C-22/12) radio se o smrtnom slučaju koji je pretrpio slovački državljanin u prometnoj nezgodi koja se dogodila u Češkoj. Spor se vodio pred slovačkim sudom. Iako je prema slovačkom zakonu o međunarodnom privatnom pravu mjerodavno pravo bilo češko, slovački sud je postavio zahtjev za prethodno odlučivanje jer je osiguratelj iz Slovačke odbio plaćanje naknade nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe pozivajući se na slovački zakon koji tu vrstu naknade ne poznaje.

ma kojima se regulira odgovornost za nastanak prometne nezgode, te vrste i obim štete.³⁹

Trenutno u Europi, pored nacionalnih zakona o međunarodnom privatnom pravu, postoje dva nadnacionalna režima koji se pri određivanju mjerodavnog prava za naknadu štete iz saobraćajne nezgode. Prvi izvor je Konvencija o mjerodavnom pravu za saobraćajne nezgode iz 1971. godine koja ima međunarodni karakter i primjenjuje se u 22 države od kojih je 14 članica Europske Unije. Drugi izvor je Uredba br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze koja daje prednost primjeni Haške konvencije u državama koje su je ratificirale.

Detaljna razrada kolizijskih normi ovih dvaju izvora zahtijevala bi rad većeg obima, te ćemo se u nastavku, nakon kratkog prikaza temeljnih karakteristika svakog od njih, osvrnuti na njihovu regulativu u pogledu položaja posrednih oštećenika u slučaju smrti bliske osobe.

3.1. Haška konvencija o mjerodavnom pravu za saobraćajne nezgode

Unifikacija materijalnog prava o građanskoj odgovornosti za štete nastale upotrebom motornog vozila još uvijek je u pokušaju. Međutim, unifikacija kolizionih normi u oblasti saobraćajnih nezgoda uspjela je usvajanjem Konvencije o mjerodavnom pravu za saobraćajne nezgode koja je donesena na XI Haškoj konferenciji⁴⁰ 4. maja 1971. godine.⁴¹ Šezdesetih godina prošlog stoljeća Haška konferencija razmatrala je mogućnost donošenja jedinstvene konvencije o mjerodavnom pravu za sve delikte. Zaključeno je da bi bilo teško doći do konsenzusa na tako širokom terenu, te je odlučeno da se stvari konvencija koja obuhvaća samo saobraćajne delikte, odnosno delikte u cestovnom saobraćaju.⁴² U oktobru 1964. godine prihvaćen je prijedlog Velike Britanije da se mjerodavno pravo za građansku odgovornost i delikte stavi na dnevni red Konferencije. Krajnji rezultat bio je donošenje dviju konvencija, prve o prometnim nezgodama iz

³⁹ J. Papettas: *Choice of Law for Cross-Border Road Traffic Accidents*, studija rađena po zahtjevu Komisije za pravne poslove Europskog parlamenta, <http://www.europarl.europa.eu/studies> (01.09.2016.)

⁴⁰ Haška Konferencija za međunarodno privatno pravo je stalna meduvladina organizacija koja djeluje pri Haškoj akademiji za međunarodno privatno pravo. Prvi put je održana 1883. godine. Ona postaje stalna organizacija stupanjem na snagu njenog statuta 1955. godine. Haška konferencija trenutno broji 72 člana sa svih kontinenata. Zadatak Haške konferencije je da radi na "kontinuiranom ujednačavanju pravila međunarodnog privatnog prava", te je s tim ciljem nastao čitavu mrežu različitih Konvencija. Više o tome: R. Wagner, „Značaj Haške konferencije za međunarodno privatno pravo za međunarodnu saradnju u građanskim stvarima“, *Nova pravna revija – Časopis za domaće, njemačko i europsko pravo*, 2/2011, 45-46.

⁴¹ M. Ćurković: „Obvezna osiguranja u prometu“, Inžinjerski biro Zagreb, 2007, 166.

⁴² T. Varadi /B. Bordaš/ G. Knežević, *Međunarodno privatno pravo*, 7. izd., Forum- Izdavačka delatnost, Novi Sad, 2005, 431.

1971. godine i druge o mjerodavnom pravu kod odgovornosti proizvođača za štetu na njihovim proizvodima iz 1973. godine.⁴³ Države potpisnice Konvencije o mjerodavnom pravu za saobraćajne nezgode (u daljem tekstu: Konvencija) su: Austrija, Bjelorusija, Belgija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Češka, Francuska, Latvija, Litva, Luksembourg, Makedonija, Maroko, Nizozemska, Poljska, Portugal, Srbija, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švicarska i Ukrajina.⁴⁴

Temeljna kolizijska norma Konvencije sadržana je u odredbi članka 3. prema kojoj je za prometne nezgode mjerodavno unutrašnje pravo države u kojoj se nezgoda dogodila (*lex loci delicti commissi*).⁴⁵ Dakle, osnovni princip od kojeg polazi Konvencija je primjena domaćeg prava države u kojoj se nezgoda dogodila, bez obzira na mjesto gdje je posljedica nastupila. U čl. 4. Konvencije predviđene su iznimke od općeg načela *lex loci delicti commissi* za slučajeve u kojima se se ne primjenjuje pravo mesta nezgode već se kao mjerodavno pravo uzima unutrašnje pravo države registracije vozila.⁴⁶ Tvorci Konvencije odlučili su se za taj kriterij iz dva razloga; prvi je zbog toga što je lakše odrediti u odnosu na mjesto uobičajenog boravišta vozača, a drugi je zbog toga što je vozilo najčešće osigurano u državi gdje je i registrirano. Istaknuto je da će kriterij registracije vozila uvelike olakšati posao osigurateljima koji rješavaju odštetne zahtjeve.⁴⁷ Pritom su švicarski delegati Konferencije naglasili da od 1000 zahtjeva iz

⁴³ Overview of the Hague Convention of 4 May 1971 on the Law Applicable to Traffic Accidents, <http://www.hcch.net/upload/outline19e.pdf> (29.08.2016.).

⁴⁴ Popis država potpisnica sa ažuriranim statusima može se naći na http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=81 (29.08.2016.).

⁴⁵ C.G.J. Morse: „The Unification of Private International Law of Torts“, North Holland Publishing Company, 1978, 339.

⁴⁶ Iznimke su podijeljene u tri kategorije. Prva kategorija polazi od pretpostavke da je samo jedno vozilo, registrirano u državi različitoj od države u kojoj se nezgoda dogodila, sudjelovalo u nezgodi i da je vozač istoga odgovoran. U takvim slučajevima unutrašnje pravo države registracije primjenjuje se na odgovornost: prema vozaču, posjedniku, vlasniku ili svakoj drugoj osobi koja polaze neko pravo na vozilo, bez obzira na njihovo redovno boravište; prema oštećenome koji je bio putnik, ako se njegovo redovno boravište nalazi u nekoj drugoj državi osim one na teritoriju koje se dogodila prometna nezgoda; te prema oštećenome koji se nalazio na mjestu prometne nezgode izvan vozila, ako je imao svoje redovno boravište u državi registracije vozila. Unutrašnje pravo države registracije primjenjuje prema oštećenom koji je bio putnik, pod uvjetom da se uobičajeno boravište neposredno oštećene osobe također nalazi izvan države u kojoj se nezgoda dogodila. Druga kategorija odnosi se na situacije gdje je sudjelovalo dva ili više vozila. Tada se unutrašnje pravo države registracije vozila primjenjuje prema svim osobama koje su navedene u čl.4.st.1.a), ali samo ukoliko su sva vozila registrirana u istoj državi, različitoj od države u kojoj se nezgoda dogodila. Treća kategorija pokriva slučajeve gdje je osoba izvan vozila odgovorna za nastanak nezgode. Ako su osobe koje su se nalazile izvan jednoga ili više vozila na mjestu prometne nezgode, učestvovali u prometnoj nezgodi, odredbe čl.4.st.1. tač. a) i b) primjenjuju se samo ako su te osobe imale redovno boravište u državi registracije. To vrijedi i u slučaju kad su te osobe oštećene prometnom nezgodom.

⁴⁷ C. Armstrong, „The Hague Convention on Law Applicable To Traffic Accidents: Search for Uniformi-

saobraćajnih nezgoda 995 bude riješeno od strane osiguravatelja, i to izvansudskim putem, tako da primjena supsidijarne poveznice, odnosno prava mjesta registracije vozila će u svakom slučaju pomoći osiguravateljima da jednostavnije i lakše rješavaju zahtjeve.⁴⁸

3.1.a. Neposredni i posredni oštećenik u Haškoj konvenciji

U svom članku 8. Konvencija regulira da mjerodavno pravo, između ostalog, određuje i osobe koje imaju pravo na naknadu štete koju su osobno pretrpjele.⁴⁹ Ovdje se suočavamo s pitanjem: može li druga osoba, koja nije direktna žrtva, zahtijevati naknadu štete koju trpi kao posredni oštećenik po istim pravilima o mjerodavnom pravu? Konvencija ne daje eksplicitan odgovor na ovo pitanje, ali isti možemo naći u Eksplanatornom izvješću izvjestitelja Erika V. Essena koje ima karakter pripremnih radova za Hašku Konvenciju.⁵⁰ U obrazloženju odredbe članka 4. u navedenom Izvješću navedeno je da sve osobe koje imaju pravo na naknadu štete zbog ozljede direktne žrtve, kao na primjer zbog smrti ili nemogućnosti obavljanja poslova, su u potpunosti izjednačene s direktnim žrtvama u pogledu određivanja mjerodavnog prava.⁵¹ Dakle, njihovi zahtjevi se u potpunosti rješavaju po pravu koje je ili koje bi bilo mjerodavno za zahtjeve direktnih žrtava. Također, članak 8. Konvencije kojim je regulirano njeno područje primjene propisuje, između ostalog, da mjerodavno pravo određuje koje osobe su pretrpjeli štetu i koje mogu potraživati naknadu u svoje ime. U Eksplanatornom izvješću kojim se objašnjava ovaj članak ponovno istaknuto da tzv. „moralna šteta“ (dommage moral) može nastati kao posljedica primarne štete koju trpi neko drugi, na primjer u slučaju smrti od nezgode. Iako Eksplanatorno izvješće detaljno objašnjava pojedine odredbe Konvencije, dvojbeno je može li se ono po svojoj prirodi smatrati autonomnim izvorom prilikom interpretacije konvencijske norme ili je to samo pomoćni medij za pojašnjenje njenog sadržaja. Generalni tajnik Stalnog ureda Haške konferencije, gospodin Hans van Loon, na upit o pravnoj prirodi Essenova Eksplanatornog izvješća odgovorio je da odnosno izvješće predstavlja auto-

ty Amidst Doctrinal Diversity“, *Columbia Journal of Transnational Law*, 81.

⁴⁸ J. Papettas, „The Law Applicable to Cross Border Traffic Accidents“, doktorska disertacija, School of Law - University of Birmingham, 2013, 197.

⁴⁹ C. Armstrong, 82.

⁵⁰ E. Essen, Explanatory Report on the Convention on the Law Applicable to Traffic Accidents (1970), <http://www.hcch.net/upload/expl19e.pdf> (30. august 2016.).

⁵¹ E. Essen, 21.

ritativan izvor za tumačenje Haške konvencije o prometnim nezgodama.⁵²

Kao što je već rečeno, tvorci Haške konvencije bili su vođeni osnovnim ciljem, a to je donošenje jasnih pravila kojima će se postići jedinstvo mjerodavnog prava u držama potpisnicama.⁵³ Princip jedinstvenosti mjerodavnog prava kao vodeći princip Konvencije se spominje već u njenoj Preambuli, te više puta u tekstu Eksplanatornog izvješća.⁵⁴ Pod njim se podrazumijeva da interni odnos (odnos između vozača i putnika) i eksterni odnos (odnos između vozača jednog i vozača drugog vozila, putnika drugog vozila ili pješaka) trebaju biti regulirani istim pravom.⁵⁵

3.1.b. Mjerodavno pravo za neposredne i posredne oštećenike u slučaju nezgode s jednim vozilom (čl. 4.a. alineja 2 Haške konvencije)

Vidjet ćemo kako je princip jedinstva mjerodavnog prava ponekad narušen u situaciji kad se primjenjuje mjerodavno pravo određeno supsidijarnom poveznicom, odnosno pravo države registracije vozila⁵⁶. Naime, u slučaju kad je u nezgodi sudjelovalo samo jedno vozilo, predviđena primjena unutrašnjeg prava države registracije vozila prema oštećenom koji je bio putnik ako se njegovo prebivalište nalazi u državi različitoj od države registracije vozila. Ovdje se javlja problem da li se pomoću ove kolizijske odredbe utvrđuje mjerodavno pravo samo u slučaju kad zahtjev za naknadu štete postavi direktna žrtva, odnosno putnik, ili se ista primjenjuje i kod zahtjeva za naknadu štete koje postave posredni oštećenici, bliski srodnici u slučaju kad je putnik smrtno stradao.⁵⁷ Sudovi u takvim slučajevima često zaobilaze primjenu prava države registracije u postupcima po tužbenim zahtjevima bliskih srodnika povodom smrti putnika u prometnim nezgodama sa samo jednim vozilom. Pritom sintagmu „prema žrtvi koja je bila putnik“ tumače doslovno, jezički, te ograničavaju primjenu prava mjesta registracije isključivo na putnike koji su pretrpjeli ozljede, a u slučaju smrti putnika mjerodavno pravo prema njegovim bliskim srodnicima utvrđuju po načelu lex loci delicti commissi. Tako je npr. Županijski sud u Zagrebu u predmetu Rev-

⁵² V. Tomljenović: „Tumačenje kolizijskih pravila međunarodnih konvencija - primjer tumačenja kolizijskih odredbi haške konvencije o prometnim nezgodama“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 62/2012, fn. 48., 120.

⁵³ C. Morse: *Torts in private international law*, 339.

⁵⁴ Essen, 4, 12, 16, 21, 22, 23.

⁵⁵ Pappettas, 196.

⁵⁶ Čl. 4.a. alineja 2. Haške konvencije.

⁵⁷ V. Tomljenović, 110.

878/08-2 odbio revizijski prigovor primjene mjerodavnog slovenačkog prava po čl. 4.a. alineja 2. Konvencije u tužbi za naknadu nematerijalne štete bliskim srodnicima povodom smrti putnika u nezgodi u kojoj je učestvovalo samo jedno vozilo slovenačke registracije u Hrvatskoj, pozivajući se na to da se „iznimke navedene u tački 4. Konvencije odnose na osobe koje su izričito navedene u toj odredbi.“⁵⁸

Međutim, sasvim dručkiji stav je zauzet u Presudi Županijskog suda u Zagrebu br. 6 Gžn-499/12-2 u kojoj se sud poziva na načelo jedinstvene primjene mjerodavnog prava i za žrtvu i za njene srodnike. Sud je u ovom predmetu naveo da bi se mjerodavno pravo za odgovornost prema posredno oštećenim osobama trebalo utvrđivati prema istom kolizijskom pravilu po kojem bi se utvrđivalo mjerodavno pravo za odgovornost prema izravnom oštećeniku.⁵⁹

Iz navedenih primjera vidimo da u nekim slučajevima primjene odredaba Konvencije u rješavanju zahtjeva povodom smrti putnika u nezgodama u kojima je učestvovalo samo jedno vozilo dolazi do primjene različitog mjerodavnog prava pri rješavanju odštetnih zahtjeva bliskih srodnika preminulog putnika i zahtjeva preživjelih putnika povodom istog štetnog događaja, čime se svakako krši temeljni princip Konvencije, tj. princip jedinstvenosti mjerodavnog prava.

170

4. Rješavanje zahtjeva posrednih oštećenika po Uredbi Rim II

Kolizijska pravila o izvanugovornoj odgovornosti za štetu u Europskoj uniji unificirana su Uredbom (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. jula 2007. godine o pravu mjerodavnom za izvanugovorne obaveze (u daljem tekstu: Uredba Rim II).⁶⁰ Uredba se primjenjuje u svim državama članicama, s iznimkom Danske, od 11. januara 2009. godine.⁶¹ Donošenjem Uredbe Rim II kao propisa sekundarnog prava koji se neposredno primjenjuje, Europska Unija je dobila po prvi put unificirani sistem kolizionog prava, čime

58 Isti stav je zauzet i u nedavnoj Presudi Općinskog suda u Krapini u predmetu 11 Pn-7/15-55 koji se pozvao na navedenu Presudu Vrhovnog suda, te je u obrazloženju naveo i da se ne može primijeniti članak 4. Konvencije prema bliskim srodnicima umrloga jer je ... „status žrtve imao samo umrli a tužiteljice naknadu štete ostvaruju samostalno, ne izvodeći svoje pravo iz prava umrlog...“ Više primjera vidi u: V. Tomljenović, 110-129.

59 Radi se o odštetnom zahtjevu bliskih srodnika povodom smrti putnice u autobusu slovačke registarske oznake u saobraćajnoj nezgodi u Hrvatskoj.

60 Official Journal of European Union 199/2007,

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0040:0049:EN:PDF>, 40 (31. august 2016).

61 D. Babić, 17.

se djelimično ostvarila ideja europeizacije međunarodnog privatnog prava.⁶² Donošenjem Uredbe Rim II u pogledu određivanja mjerodavnog prava za cestovne saobraćajne nezgode ipak nije postignuta potpuna unifikacija. Naime, u državama članicama koje su ratificirale Hašku konvenciju, ta konvencija i dalje je na snazi i ima prednost pred Uredbom Rim II.⁶³

Prema općem pravilu Uredbe Rim II, za građanskopravne delikte sa elementom inozemnosti mjerodavno je pravo države u kojoj je nastala šteta, bez obzira na to gde se štetni događaj odigrao i gde su nastupile indirektne štetne posledice (čl. 4. st. 1.).⁶⁴⁶⁵ Pravilo o mjerodavnom pravu mjesta štete kao mjesta gdje je nastala direktna šteta (*lex loci damni*), odnosno pravu „države u kojoj se dogodila nezgoda“ predstavlja europsku standardnu i univerzalnu tačku vezivanja koju karakterizira objektivnost i neutralnost.⁶⁶ Poveznica *mjesta nastanka štete* odgovara i načelima suvremenog odštetnog prava prema čijim odredbama se više u prvi plan ne stavlja kažnjavanje protupravnog ponašanja, već u dominantan položaj dolazi kompenzacijска funkcija odštetnog prava⁶⁷. Supsidijarne poveznice predviđene Uredbom Rim II su zajedničko redovno boravište oštećenika i štetnika (čl. 4. st. 2.), očito najuža veza (čl. 4. st. 3.) i stranačka autonomija (čl. 14.).

Uredba Rim II ne definira koje mjesto treba smatrati mjestom gdje je nastala direktna šteta. Samo je navedeno da bi mjerodavno pravo trebalo odrediti na temelju toga gdje je šteta nastala, bez obzira na državu ili države u kojima može doći do posrednih posljedica, te da u slučaju nanošenja povreda ili oštećenja stvari, mjesto gdje je povreda nanesena i mjesto gdje se stvar nalazila u trenutku oštećenja treba smatrati

⁶² Već se donošenjem Rimske konvencije o mjerodavnom pravu za ugovorne obaveze iz 1991. javila ideja o stvaranju iste takve konvencije i za izvanugovorne obaveze. Stupanjem na snagu Amsterdamskog ugovora, stvorili su se uvjeti za donošenje akta o ujednačavanju pravila o izvanugovornoj odgovornosti u EU. Više o tome: V. Šaula: „Mjerodavno pravo za vanugovorne obaveze – savremena kretanja u komunitarnom pravu“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci, 30/2007, 121.

⁶³ Čl. 28. st. 1. Uredbe Rim II.

⁶⁴ S. Đorđević, Merodavno pravo za direktnu tužbu oštećenog protiv štetnikovog osiguravača prema pravilima regulative „RIM II“, *Revija za pravo osiguranja*, Beograd, 2010, 10.

⁶⁵ Uredba Rim II određuje mjerodavno pravo ne samo za građanskopravne delikte, već i za odgovornost za neispravan proizvod (čl. 5.), nepošteno tržišnog natjecanja i ograničavanje slobodnog natjecanja (čl. 6.), zatim ekološke štete (čl. 7.) povrede prava itelktualnog vlasništva (čl. 8) i industrijske akcije (čl. 9).

⁶⁶ G. Hohloch, „Place of injury, habitual residence, closer connection and substantive scope: the basic principles“, objavljeno u *Yearbook of Private International Law*, Vol. 9, 2007.

⁶⁷ V. Bouček, „Uredba RIM II - komunitarizacija europskog međunarodnog deliktnog prava - drugi dio: opće poveznice deliktnog statuta uredbe RIM III i harmonizacija hrvatskog MPP-a“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 45, 3/2008., str. 487.-504.

mjestom gdje je nastala direktna šteta.⁶⁸ Međutim, u Prijedlogu Uredbe Europskog Parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obaveze sačinjenom od strane Komisije EZ⁶⁹ (u daljem tekstu: Prijedlog Uredbe Rim II) nalazimo pojašnjenje polja primjene Uredbe Rim II u pogledu direktne i indirektne štete iz saobraćajne nezgode. Tu je navedeno da je, u slučaju saobraćajne nezgode, mjesto direktne štete mjesto gdje se nezgoda dogodila, bez obzira na finansijske ili nematerijalne štete pretrpjene u drugoj zemlji.⁷⁰

Valja naglasiti da je u tački 7. Preamble Uredbe Rim II navedeno da odredbe Uredbe u materijalnom smislu treba primjenjivati i tumačiti u skladu s Uredbom Brisel I⁷¹ i propisima o mjerodavnom pravu za ugovorne obaveze.⁷² Kriteriji uspostavljeni primjenom Uredbe Brisel I u sudskoj praksi mogu poslužiti prilikom razlikovanja direktne i indirektne štete.⁷³

U zajedničkim odredbama (čl. 15.) propisano je da mjerodavno pravo utvrđeno Uredbom, između ostalog, regulira i osobe ovlaštene na naknadu štete zbog toga što su osobno pretrpjele štetu.⁷⁴

Dakle, Uredba Rim II ne nabraja krug ovlaštenika za postavljanje zahtjeva za naknadu štete, ali navedena formulacija je detaljno pojašnjena u Prijedlogu Uredbe Rim II gdje stoji da i druga osoba, osim direktne žrtve ima pravo na naknadu štete koja je proistekla iz štete koju je pretrpjela direktna žrtva. Ta šteta može biti nematerijalna, kao npr. bol i patnja prouzročena teškim gubitkom, ili materijalna, kao što je gubitak izdržavanja supružnika ili djeteta umrloga.⁷⁵

172

⁶⁸ Tačka 17. preamble Uredbe Rim II.

⁶⁹ Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations (“ROME II”), od 22. jula 2003, COM (2003) 427, OJ 2004 C96/8.

⁷⁰ Prijedlog Uredbe Rim II, 11.

⁷¹ Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. decembra 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskeih odluka u građanskim i trgovачkim stvarima.

⁷² Misilo se na Rimsku konvenciju o mjerodavnom pravu za ugovorne obaveze koja je 2008. godine zamjenjena Uredbom Rim I.

⁷³ Članak 5. st. 3. Uredbe Brisel I propisuje da je u predmetima koji se tiču delikata nadležan sud države u kojoj se šteta dogodila ili bi se mogla dogoditi. Primjeri presuda ESP koje se bave ovom odredbom vidi kod U. Grušić: „Rim II Uredba (Regulativa) Evropske Unije: mjerodavno pravo za vanugovorne obaveze“, Anal Pravnog fakulteta u Beogradu, godina LVII, 1/2009, 166-190; I. Kunda: „Uredba Rim II: ujednačena pravila o pravu mjerodavnom za izvanugovorne obaveze...“, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 28, br. 2, 1269-1324 (2007).

⁷⁴ Izraz je uzet iz službenog hrvatskog prijevoda Uredbe Rim II. Na engleskom jeziku tekst glasi: „persons entitled to compensation for damage sustained personally“.

⁷⁵ Prijedlog Uredbe Rim II, 24.

4.1. Odnos između Haške konvencije i Uredbe Rim II

Za cestovne prometne nezgode u Europskoj uniji trenutno vrijedi dvojni režim uređivanja mjerodavnog prava.⁷⁶ Prema članku 28. Uredbe Rim II, države članice Europske unije koje su potpisnice Konvencije, i dalje će prilikom određivanja mjerodavnog prava za prometne nezgode primjenjivati Konvenciju. Ostalih četrnaest članica EU će primjenjivati mjerodavno pravo sukladno odredbama Uredbe Rim II (Velika Britanija, Irska, Njemačka, Švedska, Finska, Estonija, Mađarska, Rumunjska, Bugarska, Italija, Portugal, Grčka, Malta i Cipar).

Revidirajuća klauzula Uredbe Rim II predviđa obavezu Komisije za pravne poslove EU da podnese Europskom parlamentu izvješće o primjeni Uredbe najkasnije do 20. augusta 2011.⁷⁷ Komisija je ispunila svoju obavezu objavivši studiju 2012. godine u kojoj je, između ostalog, zaključeno da istodobna primjena Konvencije i Uredbe Rim II dovodi do forum shoppinga, a to ni u kojem slučaju nije u interesu žrtava prometnih nezgoda.⁷⁸

4.2. Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja

Domaći propis koji regulira mjerodavno pravo za izvanugovorne obaveze je Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (u daljem tekstu: ZMPP) koji je donesen 1982. godine. U bosanskohercegovački pravni sistem preuzet je Uredbom sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u BiH primjenjuju kao republički zakoni⁷⁹. Kolizijska odredba ZRSZ-a kojom je regulirano mjerodavno pravo za izvanugovornu odgovornost za štetu predviđa da je, ako za pojedine slučajeve nije drukčije određeno, mjerodavno je pravo mjesta gdje je radnja izvršena ili pravo mjesta gdje je posljedica nastupila, zavisno od toga koje je od ta dva prava povoljnije za oštećenika.⁸⁰ Ova odredba favorizira žrtvu, odnosno sudu nameće obavezu da utvrdi koje pravo je povoljnije za oštećenika⁸¹, uz mogućnost samoga oštećenika da ukazuje prednosti jednog u odnosu na drugo pravo.⁸²

⁷⁶ D. Babić, 18.

⁷⁷ Uredba Rim II, čl. 3.

⁷⁸ J. Papettas, 21-23

⁷⁹ Službeni list Republike BiH, br. 2/1992.

⁸⁰ Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima - ZRSZ, Sl list R BiH, br. 2/92, 13/94), čl. 28.

⁸¹ V. Šaula: „Mjerodavno pravo za vanugovorne obaveze...“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci, 30/2007.

⁸² Postoje i drukčija shvaćanja o tome ko odlučuje koje pravo je povoljnije – oštećeni ili sudija. Autori

Izvanugovorna odgovornost za štetu iz saobraćajne nezgode je u najvećem broju slučajeva izuzeta iz primjene ZMPP-a jer isti u svom 3. daje prednost primjeni Haške konvencije. Bivša Jugoslavija je ratificirala Hašku konvenciju 1976. godine,⁸³ Zbog činjenice da je Bosna i Hercegovina preuzeila Hašku konvenciju u svoj pravni perekopak Notifikacijom o sukcesiji od 23. augusta 1993., najveći broj slučajeva izvanugovorne odgovornosti za štetu izuzet je iz nadležnosti ZMPP-a, te Konvencija kao međunarodni ugovor ima prvenstveno djelovanje.⁸⁴

4.3. Aktualni stav Europskog suda pravde - Presuda Florin Lazar vS Allianz SpA

U svojoj Presudi u predmetu *Florin Lazar* (C-350/14) od 10. decembra 2015. godine Europski sud pravde je tumačio članak 4.1. Uredbe Rim II.⁸⁵ Kao što je već rečeno, ovim člankom je reguliran opći deliktni statut Uredbe Rim II, odnosno da je za izvanugovornu obavezu mjerodavno pravo države u kojoj je nastala šteta bez obzira na to gdje se dogodio štetni događaj i gdje je nastupila indirektna posljedica. Slučaj je vezan za saobraćajnu nezgodu koja se dogodila u Italiji i u kojoj je smrtno stradala rumunjska državljanka s uobičajenim boravištem u Italiji. Bliski srodnici umrle, koji nisu sudjelovali u nezgodi, podnijeli su tužbu pred talijanskim sudom za naknadu materijalne i nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe. Svi tužitelji su bili rumunjski državljeni, a neki od njih su imali uobičajeno boravište u Italiji. Prema talijanskom pravu, štetu prouzročenu smrću člana obitelji trpi neposredno član obitelji u obliku povrede njegovih prava osobnosti. Prema tome, podnositelj zahtjeva u glavnom postupku poziva se na štetu koja se na temelju talijanskog prava treba smatrati njegovom osobnom štetom i koja je materijalna posljedica smrti člana njegove obitelji.

Talijanski sud je uputio zahtjev za prethodno odlučivanje kojim je od Europskog suda pravde zatražio odgovor na dva pitanja. Prvo, kako treba tumačiti izraz „mjesto u kojem šteta nastane“ u smislu članka 4. stavka 1. Uredbe Rim II u odnosu na za-

Komentara Zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu (M. Dika et. al, Beograd 1991.) smatraju da je ovo pitanje u ZMPP-u ostalo neriješeno.

⁸³ Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 26/1976.

⁸⁴ Ipak, u slučajevima koje čl. 2. Haške konvencije isključuje doći će do primjene odredaba ZMPP-a, a to su: ukoliko je zahtjev postavljen iz odgovornosti servisera ili prodavca vozila, vlasnika ili službe za održavanje cesta, osoba koje odgovaraju za postupke drugih (npr. roditelji), te na regresne zahtjeve i subrogaciju osiguravajućih društava i regresne zahtjeve ustanova socijalnog osiguranja.

⁸⁵ ECJ Judgement C-350/14, ECLI:EU:C:2015:802 .

htjev za naknadu imovinske i neimovinske štete koji su podnijeli bliski srodnici osobe koja je preminula uslijed prometne nesreće koja se dogodila u državi u kojoj se vodi postupak kada ti bliski srodnici borave u drugoj zemlji Europske unije i tamo su pretrpjeli navedene štete. Drugo, da odgovori da li je, u svrhu određivanja mjerodavnog prava po Uredbi Rim II, šteta koju potražuju bliski srodnici zbog smrti umrle njihova vlastita šteta, ili ju treba tretirati kao posljedicu štete koju je pretrpjela umrla žena kao direktna žrtva. Drukčije rečeno, da li se njihov zahtjev smatra „direktnom štetom“ ili „indirektnom posljedicom“.⁸⁶

Europski sud pravde je zauzeo stav da se šteta tretira kao indirektna posljedica nezgode i da izraz „mjesto u kojem je šteta nastala“ znači mjesto gdje je nastupila direktna šteta, iz čega proizlazi da je mjerodavno talijansko pravo. Pritom se Sud pozvao na tačku 16. Preambule kojom se predviđa da bi se primjenom jedinstvenih pravila trebala povećati predvidljivost sudske odluke i osigurati odgovarajuća ravnoteža između interesa osobe kojoj se odgovornost utvrđuje i osobe koja je pretrpjela štetu. Veza s državom u kojoj je nastala neposredna šteta (*lex loci damni*) uspostavlja pravednu ravnotežu između interesa osobe kojoj je utvrđena odgovornost i osobe koja je pretrpjela štetu te također odražava suvremenih pristupa građanskoj odgovornosti i razvoju sustava objektivne odgovornosti. Prilikom utvrđivanja osoba ovlaštenih na naknadu štete, sud se oslonio na tačku 11. Prijedloga Uredbe Rim II⁸⁷, te potvrdio da osoba koja nije „direktna žrtva“ može dobiti naknadu štete koja joj je prouzročena „posredno“ kao posljedica štete koju je pretrpio oštećenik.

Kao što vidimo, ESP je ovom odlukom potvrdio osnovno načelo kojim su se rukovodili tvorci Uredbe Rim II, a to je načelo pravne sigurnosti i potreba za pravednošću u pojedinačnim slučajevima.⁸⁸, te izbjegavanje rizika da se protupravno postupanje razdijeli na više dijelova na koje se primjenjuje različito pravo.⁸⁹ Za očekivati je da će ova presuda utjecati na buduće komunitarne propise u području mjerodavnog prava za naknadu štete iz saobraćajne nezgode.

⁸⁶ FRANZINA, P. (2015), The ECJ on the notions of “damage” and “indirect consequences of the tort or delict” for the purposes of the Rome II Regulation, <http://conflictolaws.net/2015/the-ecj-on-the-notions-of-damage-and-indirect-consequences-of-the-tort-or-delict-for-the-purposes-of-the-rome-ii-regulation/> (01.09.2016.).

⁸⁷ Vidi fn. 63

⁸⁸ I. Kunda, 1269.

⁸⁹ Tačka 29. obrazloženja citirane Presude.

ZAKLJUČAK

Pravo na naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe danas je priznato u gotovo svim europskim pravnim sustavima, ali način reguliranja kruga bliskih osoba koje imaju ovo pravo razlikuje se u pojedinim nacionalnim zakonodavstvima. Moderna regulativa ne ograničava to pravo samo na formalne krvne srodnike već postavlja kriterij stvarne bliskosti i povezanosti. Zakonodavstva koja prihvaca objektivnu koncepciju naknade nematerijalne štete omogućavaju individualizirani pristup ocjenjivanja težine povrede prava oštećenika na duševno zdravlje zbog smrti bliske osobe i ocjenu svih okolnosti slučaja pri utvrđivanju prava na naknadu i odmjeravanja njene visine. Europske direktive iz oblasti obaveznog osiguranja motornih vozila čija je svrha sveobuhvatna zaštita žrtava saobraćajnih nezgoda u svom tekstu izričito ne spominju pravo posrednom oštećeniku na naknadu štete u slučaju smrti bliske osobe. Međutim, praksa Europskog suda pravde ide u pravcu priznavanja tog vida naknade prošireni tumačenjem sintagme „osobne povrede“ na način da se njome mogu obuhvatiti i duševne boli koje pretrpi posredni oštećenik uslijed neposredne štete koju je pretrpio neko drugi.

176

Trenutno u Europskoj uniji postoji paralelni režim primjene mjerodavnog prava za naknadu štete iz saobraćajne nezgode, jer Uredba Rim II daje prednost primjene Haške konvencije u zemljama članicama Unije koje su je ratificirale. Najnovija presuda Europskog suda pravde *Florin Lazar* značajna je iz dva razloga: prvo, određuje da je za naknadu nematerijalne štete kod saobraćajne nezgode mjerodavno pravo države nastanka direktnе štete i drugo, izjednačava mjerodavno pravo za naknadu posrednog i neposrednog oštećenika. Stav zauzet u ovoj Presudi i Mišljenju nezavisnog advokata predstavlja moderno shvaćanje kolizionopravnog rješavanja navedene problematike i ista bi mogla motivirati europskog zakonodavca na donošenje novog rješenja kako bi se prevladao dvojni režim utvrđivanja mjerodavnog prava za saobraćajne nezgode u zemljama EU koji trenutno postoji zbog paralelne primjene odredaba Haške konvencije i Uredbe Rim II.

COMPENSATION OF DAMAGE TO THE INDIRECT VICTIMS IN CASE OF DEATH OF A CLOSE PERSON IN A TRAFFIC ACCIDENT - substantive and choice-of-law regulation -

SUMMARY

The article is dedicated to the problem of compensation of damage suffered by the indirect victims in case of death of a close person in a traffic accident. After defining the term of close persons, the substantive law regulation regarding the persons entitled to compensation will be comparatively analysed. There are some differences in position of indirect victims in legal systems that apply the objective concept of non-pecuniary damage as a contemporary approach to protection of rights on victim's personality. Compensation of damage from a traffic accident in majority of cases is realized on basis of third party liability motor vehicle insurance, and therefore there will be made a brief overview on the position of indirect victims in European Union law governing this matter. In second part of the article, the attention will be paid to the choice-of-law rules from both supranational acts, i.e. Hague Convention on Law Applicable to The Traffic Accidents and Rome II Regulation, as well as to the domestic PIL Act in relation to the applicable law to the indirect victims in traffic accidents. As a consequence of existence of different choice-of-law rules, *dépêçage* could occur while settling the claims from the same accidental case, implying the application of different law for direct and indirect victims. European Court of Justice in a recent decision *Lazar vs. Allianz* gave its interpretation of rights of indirect victims in case of death of a close person in a traffic accident, and explicitly defined the place of damage with purpose of respecting of principle of legal certainty and justice.

177

Keywords: *indirect victim, compensation of damage, traffic accident, substantive law regulation, choice-of-law regulation.*

